

ποιήθη κατὰ τὴν πρὸς τοῦτο παραμονήν του εἰς τὸ γεραρὸν Ἰνστιτούτον τῆς Βενετίας, ὅπου ἐπὶ μακροῦς μῆνας παρέμεινεν ἐρευνῶν».

Μετὰ τὴν παρουσίαν τῆς ἀνωτέρω πραγματείας, ὁ πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. **Γρ. Κασσιμάτης**, λέγει τὰ ἑξῆς :

«Εὐχαριστῶ ἐκ μέρους τοῦ Σώματος τὸν συνάδελφον κ. Παπατσώνην διὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἀνακοίνωσιν πού ἔκαμε, παρουσιάζων τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μαστροδημήτρη. Ἀλλὰ καὶ συγγαίρω τὸν νεαρὸν διδάκτορα διὰ τὸ ἔργον του περὶ τοῦ Νικολάου Σεκουνδινού.

Μᾶς ἔφεραν εἰς τὸ προσκήνιον, ἐν εἵδει ὑποβλητικῆς νωπογραφίας, καὶ ἡ ἀνακοίνωσις καὶ τὸ βιβλίον, μίαν πολυτάραχον καὶ δραματικὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορίας μας, τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ ἔτη τοῦ ἀγῶνος νὰ ἀναχαιτισθῇ ἡ παρακμὴ ἀλλὰ καὶ τῆς ἐντονωτέρας φάσεως τοῦ αἰωνίου διχασμοῦ πού ὑπὸ διάφορα φανταχτερὰ ὀνόματα καλύπτει ἐκάστοτε τοὺς ἀθλίους φανατισμοὺς εἰς τοὺς ὁποίους παρασυρόμεθα.

Ἡ περίοδος τῆς συνόδου τῆς Φερράρας - Φλωρεντίας εἶναι πολὺν διδακτικὴ. Ὅχι μόνον δι' ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον, ἡ ὁποία καὶ αὕτη δὲν κατώρθωσε κατὰ τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων νὰ ἀρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς της καὶ νὰ ἴδῃ μὲ τὸ φάσμα τοῦ μέλλοντος τὴν ἀποστολὴν της, θυσιάζουσα τὰ ταπεινὰ συμφέροντα τῆς στιγμῆς.

Ἡ μετοικεσία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τὴν ὁποίαν μᾶς ὑπενθυμίζει ἡ περίπτωσις τοῦ Σεκουνδίνου δὲν εἶναι φεῦ! σπανία εἰς τὴν ἱστορίαν μας τὴν παλαιάν, τὴν χθесινήν, ἀλλὰ καὶ τὴν σύγχρονον. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν θὰ εἶναι διαρκής. Ἡ τοῦλάχιστον θὰ συντελέσῃ, ὅπως καὶ ἡ τοῦ 15ου αἰῶνος, εἰς τὴν δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι ἐρευνητικὸν καὶ δὲν παρουσιάζει γενικώτερον ἐνδιαφέρον. Εἰς τὸ πρῶτον ὅμως μᾶς ὑπενθυμίζει μαζὶ μὲ τὸν Σεκουνδῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Βησσαρίων ἔγραφε

«Εἰδὼς σὲ καὶ αὐτόν, Γεμιστοῦ ἱστορίαν καὶ ἀρετὴν οὐδενὸς ἤτιον ἀγάμενον», καὶ ὅλην τὴν πλειάδα τῶν ρεαλιστῶν Ἑλλήνων διανοουμένων πού διέφυγαν τὴν συμφοράν.

Καὶ εἶναι κατὰ τοῦτο ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας τὸ ἔργον».

★

Ὁ αὐτὸς Ἀκαδημαϊκός, κ. **Π. Παπατσώνης**, παρουσιάζων ἐν συνεχείᾳ τὸ ἔργον τοῦ H. W. Haussig, κατὰ μετάφρασιν εἰς τὴν γαλλικὴν τοῦ Ἀββᾶ Jean Décarreaux, «Histoire de la civilisation byzantine», λέγει τὰ ἑξῆς :

«Τὸ δεύτερον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ παρουσιάσω εἶναι ἡ περὶ τὸ τέλος τοῦ λήξαντος ἔτους δημοσιευθεῖσα καὶ κυκλοφορήσασα μετάφρασις εἰς τὴν Γαλλικὴν, εἰς ὁγκώδη πολυτελῆ τόμον σχήματος τετάρτου, «Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ» τοῦ δόκτορος Haussig, καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Bochum τῆς Γερμανίας. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη τῷ 1966 εἰς β' ἔκδοσιν εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Kulturgeschichte von Byzanz», ἥδη δὲ πρὸ τριμήνου μόλις εἶδε τὸ φῶς ἡ εἰς τὴν Γαλλικὴν μετάφρασις, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Οἴκου Jules Tallandier. Τὴν μετάφρασιν ἐξεπόνησεν ὁ Γάλλος Ἀββᾶς Ἰωάννης Décarreaux. Ὁ ἐξαιρετικῆς καλλιτεχνικῆς ἐμφανίσεως τόμος ἀποτελεῖται ἐκ 462 σελίδων, κοσμούμενος ὑπὸ πλουσίας εἰκονογραφήσεως, ἐξ 169 πινάκων, ἐγχρώμων καὶ μελανῶν καὶ λευκῶν, ἀρίστης ἐκτυπώσεως καὶ πλουσίου σχολιασμοῦ.

Τὸ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ εἰς τὴν Γαλλικὴν αὕτη μετάφρασις, προέρχεται ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων: α) τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ἥτοι ὁ Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος διὰ τοιούτων ἐκδόσεων γίνεται ὅλον ἐν καὶ περισσότερον γνωστός, ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἑλληνας ἰδιαιτέρως συγκινεῖ ἡ εὐρυτέρα διάδοσις, δεδομένου ὅτι εἶναι ὁ ἀμεσώτερον συνδεδεμένος μὲ τὰς σημερινὰς ἐξελίξεις, χωριζόμενος μόνον ἀπὸ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας τοῦ ὁθωμανικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄνευ διακοπῆς, δυνατόν τις εἰπεῖν, ζῇ μέσῳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. β) διὰ τῆς πληρεστάτης ἀπὸ πάσης ἀπόψεως γαλλικῆς ἐκδόσεως, προσφέρεται τὸ κείμενον εἰς λίαν πολυάριθμον νέον Κοινόν, τὸ γαλλόφωνον ἢ τὸ τυχὸν γαλλικῆς παιδείας, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι κάτοχον τῆς γερμανικῆς γλώσσης. Καί, ὅπερ καὶ κυριώτερον, γ) λόγῳ τῆς αὐθεντίας τοῦ μεταφραστοῦ του. Ὁ Ἀββᾶς Décarreaux, σοφὸς θεολόγος, ἱστορικός, βυζαντινολόγος, συμπαθὼν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀντικειμενικὸς καὶ ἀμερόληπτος, κεκηρυγμένος ὑπὲρ τῆς προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι φυσιογνωμία ὅλως ἐξέχουσα καὶ ἐνεργὸς εἰς τοὺς θεολογικοὺς κύκλους. Στενὸς φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ σ. Πατρὸς Danielou, ἥδη Καρδινάλιου καὶ ἀπὸ τοῦ 1970 μεταξὺ τῶν ξένων Ἑταίρων τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἀλληλοδιαδόχους Βατικανὰς Συνόδους, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Παπῶν, τόσον Ἰωάννου τοῦ Καλοῦ ὅσον καὶ τοῦ Παύλου τοῦ ΣΤ'. Πρὸ τριετίας ἐδημοσίευσεν ἐξόχου ἐνδιαφέροντος πραγματείαν, ἐξιστοροῦσαν, μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν τρόπον ὁ ὁποῖος τὸν διακρίνει, τὰ τῆς ὑπὸ τραγικὰς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν καταργεῖσαν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐλάχιστον χρόνον πρὸ τῆς Ἀλώσεως, συνελθούσης ἐν Φερράρα, πρῶτον, καὶ μεταφερθείσης βραδύτερον εἰς Φλωρεντίαν, Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῆς καταληγούσης ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης, εἰς τὴν βεβιασμένην καὶ ἄνευ ἐρείσματος κατάργησιν τοῦ Σχίσμα-

τος καὶ τὴν Ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Εἰς τὴν πραγματείαν του ταύτην ὁ διαπρεπὴς κληρικὸς καὶ ἱστορικὸς σχολιάζει κυρίως τὸ Χρονικὸν τοῦ Συλβέστρου Συροπούλου περὶ τοῦ ὁποίου κατὰ σύμπτωσιν ἐγένετο λόγος καὶ εἰς τὴν προηγηθεῖσαν παρουσίᾳ του Σεκουνδίνου.

Ἡ συμβολὴ ὅμως τοῦ Ἀββᾶ Descartreux δὲν ἔγκειται μόνον εἰς τὴν λαμπρὰν μετάφρασιν τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου. Πρέπει νὰ τονίσω, ὅτι τὸ ἐν τέταρτον τοῦ κειμένου τοῦ τόμου καταλαμβάνεται ἀπὸ σοφοὺς σχολιασμοὺς, ὅπου ἀνατρέπονται καὶ ἐπανορθοῦνται σφαλεραὶ εἰδήσεις καὶ κρίσεις τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως, προσθῆκαι παραλείψεων, ὑποδείξεις παραδρομῶν. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ σχολιασμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀρτιοῦται ἡ συγγραφὴ, οὐδόλως μαρτυρεῖ ἐριστικὴν διάθεσιν ἢ ἐπίδειξιν σοφίας, ἀλλ' ἔλαβε χώραν ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως, καὶ ἀφοῦ ἐπὶ ἐκάστου θέματος, ἐπείθετο οὗτος περὶ τῶν παραλείψεων, ἐλλείψεων ἢ σφαλερῶν πληροφοριῶν, καὶ τῇ ἀπολύτῳ συγκατανέουσι του. Διὰ τὴν ἀρτίωσιν μάλιστα τοῦ ἔργου του, ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του εἰς τὸν Γάλλον μεταφραστὴν καὶ σχολιαστὴν. Τὸ τμῆμα τοῦτο τῶν σχολίων, θεωρῶ ὡς τὴν σπουδαιότεραν συμβολὴν τῆς εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐμφάνισεως.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ σῶμα τῆς συγγραφῆς, ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς ἀντὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν συνήθως παραδεδομένην μέθοδον διακρίσεως κατὰ τομεῖς τῆς ἱστορικῆς ἀναλύσεως, ἥτοι τὰς ἐξελίξεις κεχωρισμένως, τὰς ἀφορώσας εἰς τὰς πολιτιστικὰς φάσεις τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου, τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ μοναχισμοῦ, τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς, τῶν αἰσθητικῶν ἐμφανίσεων, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ἠκολούθησε τὴν ἐξιστόρησιν συλλήβδην παντὸς σημείου ἀφορῶντος εἰς τὸν Βυζαντινὸν Πολιτισμὸν κατὰ χρονικὰς περιόδους. Οὕτω, ἡ Ἱστορία διαιρεῖται εἰς πέντε μέρη, ὅπου ἐρευνῶνται α) αἱ βάσεις τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ καὶ αἱ διαρρυθμίσεις αἱ ἐπενεχθεῖσαι ἀπὸ τῆς καταρρεύσεως τῆς Δύσεως, μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. β) Ἡ αὐγὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐξαίρονται τὰ τοῦ μοναχισμοῦ, τὰ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, τὰ τῆς ἀναδημιουργίας τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου. γ) Ἡ ἄνοδος τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, σύγκρισις, ὁμοιότητες καὶ διαφοραὶ μετὰ τὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἡ θεοκρατικὴ διαμόρφωσις καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ Αὐτοκράτορος ὡς ἐκπροσώπου τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐπιρροὴ τῶν μοναχῶν, ἡ διεθνὴς θέσις τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα. δ) ἡ ἀπαρχὴ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, ἡ ἀπαρχὴ μαρasmus τῆς μοναστικῆς παιδείας καὶ ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐξωθησκειντικῆς τοιαύτης, ἡ πρώτη ἐμφάνισις λαϊκῆς γραμματείας, ὀρθολογιστικὴ καὶ οὐμανιστικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν

εἰκαστικῶν τεχνῶν. ε) ἡ τελευταία φάσις τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, ἡ ἐπὶ Παλαιολόγων Ἀναγέννησις καὶ ἡ τελικὴ κατάρρευσις.

Ἡ μέθοδος αὕτη τῆς χρονολογικῆς πορείας ἐξιστορήσεως, ὁρθῶς ἐκρίθη ὡς ἀρμόζουσα λόγῳ τῆς ἐνιαίας παρακολουθήσεως ἐκάστης χρονικῆς περιόδου τῶν πολιτιστικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια συνθέτουν τὴν ὅλην ζωὴν. Ἐνῷ ἡ κατὰ κεχωρισμένους τομεῖς παρουσίασις διασπᾷ τὴν ἱστορικὴν ἐνότητα, ἐπαφιεμένης τῆς συναρμολογήσεως τῶν ἀντιστοιχιῶν χρονικῶς τῶν διαφόρων τομέων εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅστις, καὶ κοπιᾷ καὶ παραπλανᾶται.

Τὸ γεγονός ὅτι παρεισέφεραν καὶ παρερμηνεῖαι καὶ σφάλματά τινα καὶ παραλείψεις, ἥτο φυσικὸν νὰ ἐπισημανθῇ ἀπὸ ἓνα θεολόγον, ὁμοῦ καὶ ἱστοριοδίφην καὶ ἐρευνητὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, δεδομένου ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἰδιορρύθμου θεοκρατικῆς Αὐτοκρατορίας, ὀλιγώτερον οἰκείας εἰς ἓνα μὴ θεολόγον ἱστορικόν. Τιμᾷ δὲ τοῦτον τὸ πνεῦμα θερμῆς συνεργασίας καὶ ἀποδοχῆς, καὶ δὴ εὐγνώμονος, τῶν ὑποδείξεων, διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἔργον του ἐμφανίζει μεγαλυτέραν ἀριότητα.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν πρόλογον τοῦ μεταφραστοῦ, ὅστις τὸν συνέγραψε κατὰ εὐγενῆ παράκλησιν τοῦ συγγραφέως, οὗτος ἀναφέρεται εἰς τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ Γάλλος σοφὸς ἀνατρέχει εἰς τὴν παλαιὰν γαλλικὴν παράδοσιν ἣτις ἀπεκορυφώθη ἐν Παρισίοις κατὰ τοὺς 17ον καὶ 18ον αἰῶνας εἰς τὸ περικλεῆς Ἀββαεῖον τοῦ Saint Germain des Prés. Τὰς ἐκεῖ μελέτας ἀποκαλεῖ «ἐποποιῶν αὐθεντίας καὶ σοφίας», ἀποτίει ὅμως φόρον τιμῆς μεταξὺ ἄλλων εἰς τὸν Δουκάγγιον (ἀποθανόντα τῷ 1688), τὸν ταπεινὸν καὶ ἐργατικώτατον, ὅστις δικαίως ἐκρίθη ὡς *vir prudentissimus*, ἀναφέρει τὰς ἐργασίας περὶ Ὁριγένους καὶ ἄλλων ἀνατολικῶν Πατέρων, καὶ ἐξαίρει τὴν τεραστίαν συμβολὴν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Corpus τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων τῆς συλλογῆς Migne, ἐκ συνόλου σελίδων 533290, ἣτις παρὰ τοὺς δύο αἰῶνας τῆς ζωῆς της παραμένει τὸ ἀπαραίτητον ὄργανον παντὸς μελετητοῦ ἱστορικοῦ καὶ θεολόγου. Ἀναφέρει βεβαίως, ἐκτὸς τῶν Γάλλων, πλείστους ἄλλους μελετητὰς ὡς τὸν Ἰταλὸν Ἀλλάτιον, τὸν Ὀστρογκόρσκι, τὸν Ράνσιμαν, τὸν Dölger, τὸν Κάρολον Diehl, τὰς ἐργασίας τῶν Βενεδικτίνων Πατέρων τῆς βελγικῆς πόλεως Chevetogne, τὰ *Orientalia Christiana*, συλλογικὰς ἐργασίας πολλῶν ἄλλων Γάλλων καὶ ξένων, τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐν Ρώμῃ ἐλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Μνημονεύει δὲ εὐφύμως τὴν πλειάδα τῶν Ἑλλήνων μελετητῶν, οἵτινες συνεχίζοντες τὴν παράδοσιν τῶν Παπαρηγοπούλου, Σπυρ. Λάμπρου, Σωτηρίου, Ἀνδρ. Ἀνδρεάδη, ἀποτελοῦν τὴν σοφὴν πλειάδα τῶν ἐπιγόνων Ὁρλάνδου, Ζακυθνοῦ, Χατζηδάκη, Ἐυγγο-

πούλου, Τωμαδάκη. Δὲν λησμονεῖ δὲ καὶ τὴν ἐν Οὐάσιγκτον λαμπρὰν συμβολὴν τοῦ Dumbarton Oaks.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν συνάδελφόν του Γερμανὸν συγγραφέα καὶ καθηγητὴν δόκτορα Haussig, ἀναφέρομεν ὅτι εἰς αὐτὸν ὀφείλονται σοβαραὶ πραγματεῖαι περὶ τῶν Σκυθῶν, περὶ τῆς στρατιωτικῆς ὁργανώσεως τοῦ Βυζαντίου, περὶ τῶν Ἀβάρων, περὶ τῶν Οὐννων, περὶ τῶν νομαδικῶν φυλῶν τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, καὶ ἡ ἐντελὴς πρόσφατος μελέτη περὶ τῆς ἐννοίας τῆς Πόλεως ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ καὶ τέλος μία εὐληπτος σύννομις τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας.

Λαμβάνων ἐν συνεχείᾳ τὸν λόγον ὁ πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. **Γρ. Κασιμάτης**, λέγει τὰ ἑξῆς :

«Καὶ πάλιν εὐχαριστίας ἀπευθύνω εἰς τὸν συνάδελφον κ. Παπατσώνην ἐκ μέρους ὅλων μας διότι μᾶς παρουσίασε τὴν λαμπρὰν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου τοῦ Haussig, τῆς ὁποίας ὁ τίτλος εἶναι ἐπιτυχέστερος καὶ σύμφωνος περισσότερον μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέως ἀπὸ τὸν τοῦ πρωτοτύπου.

Πράγματι περὶ «Histoire de la Civilisation Byzantine» εἶναι προτιμότερον νὰ ὁμιλῶμεν προκειμένου περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Haussig καὶ ὄχι περὶ Kulturgeschichte von Byzanz. Βέβαια, τὸ θέμα τοῦ τί εἶναι πολιτισμὸς καὶ τί Kultur εἶναι εὐρύτερον ὅπως εὐρύτερον εἶναι καὶ τὸ θέμα ἂν ἡμποροῦμεν νὰ ὁμιλῶμεν κατ' ἄρχὴν περὶ πολιτισμοῦ ἐξειδικευμένου, βυζαντινοῦ ἐν προκειμένῳ. Νομίζω ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ὑπὸ συζήτησιν βιβλίου, δυνάμεθα νὰ ἀναφερώμεθα εἰς τὸν βυζαντινὸν πολιτισμόν, πρόδρομον τοῦ σημερινοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἢ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, συνθέτοντα εἰς τὴν χοάνην τῆς βυζαντινῆς ζωῆς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν ἐξελισσομένην ἑλληνολατινικὴν εἰσφορὰν.

Εἶναι δὲ τὸ βιβλίον περίπτωσις τῆς λεγομένης σήμερον κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Febvre καὶ τοῦ Braudel, ὁλοκληρωτικῆς ἱστορίας (Histoire totale) ὅταν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν γεγονότων (Histoire événementielle) τῶν παλαιότερων. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ κεφάλαιά του χωρίζονται κατὰ διάφορον τρόπον.

Θαυμάσαι εἶναι εἰς βάθος αἱ σκέψεις περὶ Ἰουστινιανοῦ ὡς ἀνθρώπου δ' ὁ ἐποχῶν καὶ ὡς προδρόμου τῆς ἑλληνικοποιήσεως τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ὑποταγῆς τῆς Δύσεως εἰς τοὺς Βαβάρους. Ἐπίσης ἐξαιρετικῶς ἀποκαλυπτικαὶ αἱ συντριπτικαὶ διὰ τοὺς σταυροφόρους κρίσεις τοῦ Haussig, ὅχι τόσον συνήθεις εἰς τοὺς δυτικοὺς συγγραφεῖς, ὑποκύπτοντας συνήθως, ὅπως ὅλοι μας φεῦ ! εἰς ἐν ὑποσυνείδητον αἰσθημα ὀπιγενοῦς ἐθνικισμοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν μεταφραστὴν Ἀββᾶν Descartaux ἀξίζει νὰ τονισθῇ ὅτι ἀκολουθῶν τὴν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπελθοῦσαν ἀναζωπύρῃσιν τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν καὶ τὴν ἐπακόλουθον ἀξιολόγησιν τοῦ Βυζαντίου, προχωρεῖ ἴσως πέραν τοῦ δέοντος, ὑποτιμῶν, κατὰ κάποιον τρόπον τὴν ἐλληνικὴν ἀρχαιότητα, τῆς ὁποίας ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἴμεθα, ὅσον καὶ τοῦ Βυζαντίου, συνεχισταί. Καὶ ἐδῶ ἡ σύνθεσις εἶναι ἡ ὀρθὴ ὁδὸς χωρὶς τὰς ὑπερβολὰς ἐνὸς Maurras ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τῶν βυζαντινῶν ἀναθεματισμῶν κατὰ «τῶν τὰ Ἑλληνικὰ διεξιόντων μαθήματα καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων δυσσεβῆ διδασκόντων γράμματα».
